

Nemoč prepričanja

Razmišljanje ob procesu proti A. B. Breiviku

Aljoša Kravanja

Ko se je Anders Behring Breivik 15. aprila spozabil in zajokal med procesom, ki ga bremeni poboja sedeminsedemdesetih ljudi, je bilo čutiti nekakšno zadrego. Breivik namreč ni jokal med pričevanjem preživelih, temveč med predvajanjem kratkega propagandnega filma, ki ga je pred napadom zmontiral in objavil na spletu. Na posnetku se zvrstijo fotografije Breivika v bojni opravi, propagandne parole, križarska ikonografija in svarila pred islamsko okupacijo Evrope, ki se nam težko zdijo posebej ganljiva. Nasprotno, tako kot Breivikov osrednji propagandni izdelek, kompendij Evropska deklaracija neodvisnosti, je tudi film sestavljen iz že stokrat ponovljenih fraz, ki jih lahko zasledimo praktično v vseh sodobnih teorijah globalne zarote (denimo v popularnih filmih gibanja Zeitgeist).

Breivikova domnevna ideologija

Toda tisti, ki sledimo procesu, smo zadrego ob Breivikovem joku občutili tudi iz nekega drugega razloga. Priznati smo si morali, da smo čakali in da še vedno čakamo ravno na Breivikove solze: na trenutek, ko se bo zlomil in zavrgel skrajna mnenja, zaradi katerih je občutil »nujnost«, da obračuna z domačimi izdajalci v domnevni vojni med Evropo in islamom. Kazen ne zadošča, ni dovolj, da bo moral Breivik preostanek življenja prestat v zaporu, vrh tega pričakujemo od njega, da bo spremenil

Namesto protiislamske ideologije, obložene s križarsko ikonografijo, bi lahko Breivik deloval na podlagi kakšnega drugega readymade svetovega nazora.

svoja prepričanja, da se bo »spreobrnil«. Zato se večina poročil s sojenja (ki ravno zato pogosto zvenijo groteskna) osredotoča na njegove reakcije: na njegovo razpoloženje ob ponovnem obisku otoka Utøye, na njegove odzive ob pričanju svojcev umrlih. Izpostavljanje Breivikovi stališč se zdi na prvi pogled razumljivo. Njegov zločin je navsezadnje »političen«: poslopje norveške vlade in podmladek norveške Delavske stranke je napadel iz idejnopolitičnih razlogov, kot del boja proti »multikulturalističnim marksistom«, ki z zagovarjanjem odprte migracijske politike in množično indoktrinacijo Evropo počasi pripravljajo na vdor ter naposled vladavino islama. Bombni napad in boj na Utøyi naj bi tako izvedel v »samooobrambi« avtohtonega

evropskega prebivalstva pred načrti vladajoče stranke in njenimi prihodnjimi voditelji, pri čemer se lahko spomnimo, da je isti izraz – samoobrambo, pravico do samozaščite – poudarjal tudi Timothy McVeigh, ki je leta 1995 razstrelil vladno poslopje v Oklahoma City.

Ta podoba – da je namreč Breivik deloval v prvi vrsti iz političnega prepričanja – pa se prične majati, ko odpremo njegov »Kompendij« (ki s svojimi tisočpetstotimi stranmi sicer daleč presega oznako »manifesta«, kot ga navadno imenujejo v medijih), v katerem naj bi Breivik razdelal svoj svetovni nazor. Večji del besedila *Evropske deklaracije neodvisnosti* je dobresedni *copy paste* različnih spletnih virov, blogov – še zlasti zapisov desničarskega blogerja Pedra Jensena alias Fjordmana – in bojnih načrtov, ki jih je Breivik najverjetneje prepisal iz terorističnih priročnikov. Njegov edini obširnejši prispevek h kompendiju najdemo v patetičnem in intimnem popisu lastnega življenja, v katerem Breivik večino pozornosti posveti svojim najstniškim letom. Zato se ne zdi vprašljiva le njegova izjava, da bi naj pisanju kompendija posvetil devet let; vprašati se moramo tudi, če je bil njegov zločin v resnici storjen iz prepričanja, ki bi bilo »politično« v istem smislu kot McVeighova ideologija samozaščite ožje skupnosti pred zvezno oblastjo. Namesto protiislamske ideologije, obložene s križarsko ikonografijo, bi

lahko Breivik deloval na podlagi kakšnega drugega *readymade* totalnega svetovega nazora, denimo že omenjene »Zeitgeist ideologije«, usmerjene proti bančnemu sistemu in vplivnim klanom à la Rotschild (ponovno v nasprotju z McVeighom, ki je svojo protidržavno ideologijo konsistentno gradil in zagovarjal vse življenje).

Breivik je do domnevnega predmeta svojega sovraštva – multikulturalizma – v resnici ravnodušen, mestoma celo nepazljiv: sodno dvorano pozdravlja z dvignjeno pestjo, znamenjem *black power*; v kompendiju predlaga, da bi »varuhom krščanstva« podeljevali medalje, narejene po vietnamskem vzoru. V njegovem življenju bi prav tako zaman iskali dogodek ali krivico, ki

Breivik je do domnevnega predmeta svojega sovraštva – multikulturalizma – v resnici ravnodušen, mestoma celo nepazljiv: sodno dvorano pozdravlja z dvignjeno pestjo, znamenjem black power; v kompendiju predlaga, da bi »varuhom krščanstva« podeljevali medalje, narejene po vietnamskem vzoru.

bi lahko resnično pojasnila njegovo domnevno sovraštvo do islama in muslimanov (pakistanski voznik podzemnega vlaka ga je nekoč oklofotal, ker se je peljal na zunanji strani vagona – to je Breivikova najhujša izkušnja z muslimani). Njegova manifestna desničarska prepričanja lahko zato z nekaj zadržki uvrstimo v to, kar je Carl Schmitt imenoval »politična romantika«: Breivikovo prepričanje je kvečjemu *occasio*, zgolj priložnostna vsebina, ki bi jo lahko poljubno nadomestil s katerikoli drugim svetovnim nazorom, mogoče bolj levičarskim, morda bolj religiozno obarvanim. Ta absolutna ravnodušnost dejanske vsebine Breivikovega prepričanja postane očitna, ko se spomnimo na parafrazo *liberalca* Johna Stuarta Milla, ki jo je Breivik citiral v svojem zadnjem spletnem obvestilu: »ena oseba s prepričanjem je enakovredna sili sto tisočih ljudi, ki imajo zgolj interese.«

Zmedeni, otožni študent

Breivikov zločin ni brez predhodnikov. Ko C. Schmitt razpravlja o politični romantiki, se na ključnem mestu svoje analize dotakne primera Karl Ludwiga Sanda, radikalnega študenta, ki je leta 1819 v imenu ideje združene Nemčije ubil konservativnega dramatika Augusta von Kotzebua. Ker naj bi na Sandovo dejanje med drugim vplival tudi Jakob Friedrich Fries, filozof »prepričanja« (*Überzeugung*), je umor izdatno komentiral tudi Friesov akademski rival, G. W. F. Hegel. Ključni, 140. paragraf njegovega *Orisa filozofije pravice* lahko tako beremo prav kot zavrnitev pojmovanja etike in prava, ki je implicirano v Sandovem (in posledično v Breivikovem) delovanju. »Torej ni več ničesar zločinskega in zavrženega na sebi in za sebe,« piše Hegel, »namesto zgoraj omenjenih iskrenih in svobodnih, zakrknjenih in odločnih grešnikov srečujemo zavest popolne pravičnosti, dosežene z namero in prepričanjem. Moja namera dobrega pri mojem ravnanju in moje prepričanje, da je to ravnanje dobro, ga napravita za dobrega.« Toda iz tega izhaja ravno konsekvence, da tudi vsebina prepričanja ne šteje, ter da je edina pomembna zgolj prepričanost sama. Sand v resnici ni zagrešil zločina, saj je Kotzebua ubil v prepričanju, da deluje v korist združene Nemčije; a navsezadnje niti to ne šteje, v kaj je sploh bil prepričan,

šteje le njegova prepričanost.

Tej sprevrženi liniji sklepanja je sledilo mnogo sodobnikov, ki so Sanda – zmedenega in otožnega študenta – po njegovi usmrtitvi slavili kot mučenika. Teolog Wilhelm de Wette je v sožalnem pismu Sandovi materi napisal, da je umor zagrešil »iskreno pobožen mladenič«, ki je bil prepričan v svoj prav in ki je zato »čudovita priča našega časa.« In resnično je strašljivo, ko ugotovimo, koliko ljudi danes z isto argumentacijo podpira tudi Breivika, koliko jih občuduje »moč njegove prepričanosti«.

Dejanje, storjeno iz nujnosti

Toda kaj bi sploh lahko pomenila »moč prepričanosti«? Dejali smo, da je Breivik svoje dejanje opredelil kot »storjeno iz nujnosti«. Tako kot Sand pred njim, tako kot vsi tisti ljudje, ki so grešili »iz prepričanosti«, je tudi Breivik svoje svobodno dejanje občutil kot nalogo, ki se mu daje na način neizogibne nujnosti. Če bi hoteli v zgodovini najti lik ali model, ki najjasneje prikaže to modalnost delovanja, bi ga nedvomno našli v Hansu Kohlhasu, nemškem trgovcu, ki je v začetku šestnajstega stoletja vodil nemire po Saškem. Kohlhas – ki je danes bolj znan po svoji literarni predelavi v Kleistovem *Michaelu Kohlhaasu*, napisanem le osem let pred Sandovim zločinom – je svoj večletni pohod, h kateremu je pritegnil več sto pustolovcev, zločincev in upornih hlapcev, pričel le zaradi dveh konjev, izgubljenih v sporu z nekim aristokratom. Četudi danes ne moremo z gotovostjo trditi, kakšni so bili Kohlhasovi resnični razlogi za vodenje prevratniškega gibanja, se zdi povsem verjetna Kleistova literarna domneva, po kateri bi Kohlhas »ne mogel živeti s seboj, če bi ne dokazal svojega prav.«

Moč te prepričanosti, moč te vere v svoj prav, ki jo navidezno izkazujejo ljudje, kot so Kohlhas, Sande, McVeigh ali Breivik, izhaja natanko iz njihove nemoči, da bi se oddaljili od sebe. Ker bi drugače ne mogli zdržati sami s seboj, lahko storijo karkoli; ker so brez moči, da bi razklenili svojo prepričanost, imajo moč, da na podlagi te prepričanosti zakrivijo tudi najbolj zavržena dejanja. Ko torej Breivik pravi, da je ubijal iz »nujnosti«, ima v mislih natanko neobhodno silo, s katero so vsi prepričani nujno vezani sami nase. Prepričanost ni nič drugega kot nemoč

prepričanega, da bi se v mišljenju ali dejanju izneveril svojemu stališču, pri čemer je povsem vseeno, o čem se to stališče sploh izreka. Prepričanost je vezanost na svoje lastno mišljenje in življenje, izkušena kot nemoč – kar pa ji vendarle ne preprečuje, da bi se ne manifestirala v obliki najsurovejše moči, nasilja. Dejali smo, da je edini obširnejši del kompendija, ki ga je dejansko napisal Breivik sam, posvečen spominjanju njegovega odraščanja in najstniških let. Pozorni bralec bo nedvomno opazil, da se ton pisanja v teh poglavjih povsem spremeni: medtem ko so drugi razdelki (ki so jih izvorno seveda napisali različni avtorji, polanonimni blogerji in pisci terorističnih priročnikov) napisani v tehnični, akademski in instrumentalni govorici, Breivik v svojem prispevku prostodušno pripoveduje o svojem zasebnem življenju, igranju videoiger, poslušanju popularne glasbe in druženju s prijatelji. Na primer:

»Ne bi si mislili, ampak v tistem času so nas vse zelo zanimali grafiti in hip-hop. Spomnim se prijateljev iz tistega časa: Jona Trygva, Richarda in Arsalana, vse smo počeli skupaj. (...) Če si bil neonacist,

skin ali desničar nasploh, je to pomenilo, da te je zanimal metal. Sovražil sem metal in ga sovražim še danes. Poznal sem par metalcev svojih let, Edwarda, Nilsa in še 5 drugih. (...) Vsi moji prijatelji lahko povejo, da ne bi ubil niti muhe in da nisem nikoli uporabil nasilja proti drugim. Poleg tega smo bili v tem času jaz in moji prijatelji dokaj v formi in precej samozavestni, saj smo veliko trenirali. To je muslimane odganjalo, tako da so nas napadali le poredko.«

V tem zaupnem tonu je nekaj globoko obscenega, bralec hoče protestirati proti tej pretirani bližini, proti nenadni intimnosti Breivikovega pisanja. Toda v njegovi prostodušnosti se razkriva ista nemoč, ki jo lahko razberemo tudi v strukturi prepričanja nasploh. To je nezmožnost, da bi se oddaljili od sebe, to je nemoč, zaradi katere Breivik še pomisliti ne more, da bo njegovo življenje morebitnemu bralec *Kompendija* tuje, da bodo imena »Jon«, »Richard« in »Arsalan« za nekoga, ki ni Anders Behring Breivik sam, preprosto brez pomena, ali da so njegova prepričanja preprosto brez vsakršne povezave z življenji ljudi, ki jih je 22. julija lani ubil med napadi na Oslo in Utøyo. •

**SODOBNA UMETNOST/
CIKEL PREDAVANJ DHG**

**MALI MORGEN ODER/ GOF/
NOVA GORICA 28. – 31. 8.**

**LEV KREFT/
SODOBNOST
IN SODOBNA
UMETNOST/
28. 8. OB 19⁰⁰**

**VUK ČOSIĆ/
SPLETNA
UMETNOST
DEVETDESETIH,
INKUBATOR
DANAŠNJE
SPLETNE
REALNOSTI/
30. 8. OB 19⁰⁰**

**BOŽIDAR
ZRINSKI/
SODOBNA
GRAFIČNA
PRODUKCIJA/
31. 8. OB 19⁰⁰**

Vsa predavanja bodo potekala na odru Mali Morgen, ki bo v času festivala na ploščadi med občino in knjižnico.

Cikel predavanj pripravljamo v sodelovanju z Glasbeno agencijo GIG in KUD Morgan.